

Deveto predavanje iz Vizuelne umetnosti

za drugu godinu Razredne nastave i

drugu godinu Vaspitačkog smera

POJAM ROD U VIZUELNOJ KULTURI

Rikovođen gramatičkim rodovima imena, pojmova, bića, stvari, pojava i stanja, kojima se u jeziku određuje njihovo pojmovno i komunikabilno značenje, čovek je osvešćen dvopolnošću egzistencije mikro i makro okruženja, kako u šivim oblicima tako i kod neživih stvari, kao i svojim odnosom prema takvoj zbilji i uobrazilji.

Jezik kao oblik mišljenja (o onome o čemu se govori, piše ili radi) podrazumeva i postojeće konkretne oblike ili simbole nasleđa materijalne i duhovne kulture. Sama imena, reči, čoveku pojmovno razumljiva, podrazumevaju ženski ili muški rod, time što se on odnosi prema njima smislom prepoznanica ili stava nečega prema nečemu.

Suštinska istovetnost između reči i onog što ona označava, postaje još jasnija ako se taj odnos posmatra ne sa objektivne strane već sa subjektivne.

Drugi, negramatički atributi pojmova roda i reči, pojava i oblika, mogu takođe, imati svoju identifikaciju kojom se takvo prepoznavanje roda nužno ne podudara sa gramatičkim rodovima. Ovde se misli prvenstveno na poimanje specifičnosti oblikovne logike u izražavanju nekih oblika, pojava i stanja, koji, očigledno, svoje postojanje u okviru roda iskazuju vizibilnim atributima.

Pojam ženskolikosti, odnosno muškolikosti, ovde se ne odnosi na attribute polne funkcije ,viti na lik nečega prema nečemu, a najmanje na čovekoliku konkretnost u takvom ličenju.Reč je o nekim principima i zakonitostima na kojima je moguće zasnivati identifikovanje roda , onoga o čemu se govori, čemu nešto pripada, što se vidi, zamišlja na osnovu nastajanja ili konačnog oformljenja oblika, pojava, stanja, događaja.Pri svemu tome vađe utisci delatna i druga znanja, savremena, kao i ona nasleđena iz prošlih vremena.Primeri na koje se ovde ukazuje, samo su podsticaj za jedno od mogućih načina prosuđivanja o poimanju ženskolikosti, odnosno muškolikosti.Methodološki gledano, svi oblici, pojave i pojmovi, vizibilno – delatnog iskustva , mogu se podeliti u dve celine, i to kao ženskoliki i muškoliki.

ŽENSKOLIKI OBLICI, POJAVE, STANJA

Ženskoliki oblici , pojave i stanja pripadaju fenomenima čulnih i misaonih saznanja koje je moguće vizuelno shvatiti globalnom shemom krive linije, kao opštim označiteljem ženskolikosti.

Prema uopštenijem vizuelno – taktilnom iskustvu, tu se prvenstveno mogu ubrojati oblici svih plodova i većine listova.Plodovi su, u suštini, podsticajni, živi praoblik koji utiče na svest o izgledu načinjenih predmeta koje je čovek tokom svoje istorije pravio za bilo koju vrstu namene, na principu: vidim – shvatam, viđeno namenjujem, opredmećujem i označavam shvaćeno.Oblici plodova, istovremeno opažani kroz proces narastanja od zametka do najvećih dimenzija, pri čemu se lik ploda bitno ne menja, vizibilno potvrđuju evolutivni princip oblikovnosti prirode.Od zametka budućeg izgleda ploda, može se , zahvaljujući vizuelnom iskustvu pratiti oblikovno obećanje ka njegovom ukрупnjavanju, pri čemu se ni u jednoj fazi rasta ne izneverava njegova prvobitna oblikovnost.Svaka jedinka obredene vrste ploda oblikovno je predodrežena za prostorno širenje iz centra u svim pravcima, do granice rasta uslovljene visinom.Po opštim prirodnim svojstvima,plodoliki oblici se mogu shvatiti skoro kao sinonim ženskolikosti.To se

ne odnosi samo na pojmove oplodnje i vizuelno ukрупnjavanje ploda buduće jedinke, već na osećanje ekspanzije, energizovanih jezgara, iz čijih se unutarnjih plodotvornih vitalnih žarišta, radijalnim širenjem povećava i oblikujespoljni volumen.

Životvornost kao princip kontinuiteta žive prirode, i u vizuelnoj kulturi važi kao zakonitost rada , pri oblikovanju upotrebnih i drugih predmeta.To je, između ostalog, i zbog toga što su svi predmeti u ljudskom iskustvu namenjeni za komunikaciju sa živim bićima.

Načelo : živo prema živom, ili kao živom.

Ženskoliki oblici produžavaju elan zakrivljene površine, pri čemu se osećanje tog oblikovnog elana skoro uvek približava težnji ka zatvorenom krugu ili okruglim oblicima.Takva oblikovana svojstva ne dozvoljavaju vizibilnu statičnost šak ni onda kada su forme konačno završeneu prostoru , na tlu.Budući da se oblici zakrivljenih površina oslanjaju malim brojem tačaka, u čovekovom vizuelnom poimanju, njihov oblikovni elan ih iz statičnih uslova i dalje vizibilno preuobličava.

Pomenute zakonitosti zapažene u oblikovnoj logici kod oblika u prirodi, skoro potpuno važe kao princip u ospoljavanju rukom začinjenih predmeta.Stvarna dejstva iznutra, koja čine da se plod ukрупnjava gradeći i određenu vizuelnu senzaciju u sukcesiji plodolike ospoljenosti neke forme,jedan su od trajnih zakona za uspostavljanje određene ekspresije koju na zaobljenim površinama dibijaju načinjeni oblici – predmeti. Kao što pri formiranju živih oblika, deluju unutarnje sile prema spolja, tako se i u procesu zaobljavanja linije ili zakrivljavanja površine oblika, (rukom ili mašinom) na površini podražavadejstvo unutarnje sile.Na to ukazuju neki praktični postupci, kao, na primer, kovanje metalne šipke, pri čemu se ravnomerno raspoređenim udarcima čekićem, na istoj strani i u istom pravcu dobija postepeno uvijanje ka kružnom obliku.O svojoj osnovnojfizičkoj i oblikovnoj predpostavci, metal je kao materijal krut (muškolik).Međutim, rad na njemu nema pomenuta svojstva oblikovnosti, bilo da se kovanje izvodi na jednom komadu ili na metalu kombinovanom iz više profila.Ovo svojstvo razlistavanja iskorišćeno je za pravljenje dekoracija, kojima se podražava biljni svet, na primer u rokokou, a naročito u secesiji (razne metalne kapije, balkoni, lusteri itd).Tako prerađen metal

u određenoj funkciji, na primer, enterijera u rokokou, uklapa se u celokupan opredmećeni ansambl, čiji je estetski ideal težio ka ljupkom u izrazu. Pojam ljupko blisko je ženskolikom poimanju čitavog jednog oblikovnog sistema. Ovaj ideal u biti nije izneverila ni estetika secesije, naročito u oblikovanju metala.

Iz praktičnih i estetskih razloga, kovanjem su ostvareni veoma objedinjeni sistemi floralnih celina, spajanjem listova, latica i plodova, što, u stvari, deluje ženskoliko. Delimičnopo ugledu na nasleđe japanske likovne kulture (koja je, takođe, u potpunosti ženskoliko intonirana), u secesiji je, putem kovanja metalnih predmeta, uspostavljen i ideal ženskoliko proosećane predmetnosti (GAUDI, KLIMT, MUHA). Svi upotrebnih predmeti, kao i oni rađeni iz umetničkih pobuda, u principu, ispoljavaju svoju prepoznatljivost na osnovu spoljašnjosti. Bez obzira na to, što je ustaljenouverenje da površinu grade konkretni ili imaginarni spoljni faktori, kod načinjenih predmeta, suština njihove oblikovnosti, rezultat je osećanja mere, reda, dovoljnosti, uslovljeni fizičkom konzistencijom koju obećava, energija iz unutrašnjosti mase. Ono što često navodi na osećanje stvarnog ili u umetnosti namernog imitiranja dejstava, nekih spoljnih faktora, jesu vizibilne prevodivosti, sugestija spoljnih sila koje su izgradile stvarno čovekovo okruženje.

Ženskoliki oblici su vizivilno i taktilno najjednostavnije shvatljivi u organskoj prirodi. Savremena proizvodna praksa i tekovine vizuelne kulture čine, takođe, da mnogi oblici i pojave u čovekovom okruženju izgledaju ženskoliko: upotrebnih predmeti, opšti utisak enterijera, sama arhitektura koja je bez poteškoća, otišla u vis elastičnošću, konstruktivnih elemenata. Kod savremeno dizajniranih objekata, industrijskih proizvoda, ženskoliki utisak oblikovnosti, dopunjen je bojom. Kod ovih oblika, pojava i stanja, čiji gramatički rod ne odgovara njihovom oblikovnom shvatanju, odnosno mogućem osećanju, smisao ženskolikog postojanja (izvan gramatičkog roda), sugerisam je vizibilno – taktilnim elementima. O spoljenost nekih objekata, veoma utiče na to, da li se gramatički rod najelementarnije svodi na svoj pojam, ili je takav izgled objekta, oblikovno – vizibilnim, poimanjem prevazilazi konvencionalno značenje roda. Tako, na primer, imenica muškog roda Beograd, napisana tipografskom helvetikom ili nekim drugim zaobljenim pismom (naročito kurentom), odnosno bilo kojim pismom sa zaobljenim duktusom (rukopis), vizibilno demantuje gramatički pojam muškog roda, jer vizuelna

obeležnja ovako napisane reči prekvalifikuju muški rodove imenice u ženskoliko stanje poimanjem grafičke vizuelne osposobljenosti.

Ostala vizuelna događanja, pojave, oblici, izrazi, pojmovi, koji su muško gramatičkog roda, oblikovno i vizuelno mogu biti ženskoliki, kao na primer, balet (misli se prvenstveno na vizibilne pretpostavke klasičnog baleta). Balet jeusvemu po svojoj vizuelno doživljenoj celovitosti , ženskoliki doživljaj.

Ako se nekim apstraktnim pojmovima ženskog roda dodaju određeni atributi, oni time dobijaju širi smisao pojma ženskolikosti.Tako, ako se imenice DUŠA , koja se po gramatičkom rodu i po opštem pojmovnom obeležju ženskog roda, dodaju neki atributi , kojima se ovaj pojam ,proširuje,onda duša postaje ženskoliko , konkretnija.

Ako se iz najuopštenijeg pojmovnog konteksta pokuša osetiti boja duše, može se konstatovati da je u vizuelnoj kulturi davne prošlosti, za većinu ljudi duša bila bela.Tako osećana bojom, ona je prošireni pojam ženskolikosti, jer , koliko god duša bila , nekonkretna, bela boja(belina), ima veoma slojevito konkretno i simboličko značenje, kojim se adekvatno suptilizuje uži pojam duše.U ovom slučaju , belina objektivizuje attribute, čistote, ritualnosti, poetičnosti, eteričnosti, filozofskog poimanja onako kako je vekovima čovek osećao u svojoj praksi i uobrazilji, odnosno , shvatanja bezvremenosti i beztelesnosti duše.Vizuelno konkretizovan , apstraktni pojam duše izražavan je belom bojom, što se naročito ističe u srednjevekovnom slikarstvu, gde se duša predstavlja kao dete u belim pelenama.Ovakav vizuelni sinonim duše nalazi se često na freskama u predstavljanju smrti Bogorodice, gde iznad njenog položenog tela, Hristos prima malo dete uvijeno u bele pelene, čime se simbolizuje odlazak Bogorodičine dušeu nebo.

MUŠKOLIKI OBLICI,POJAVE, STANJA

Standardno oformljeni pojmovi o muškolikim oblicima, pojavama i stanjima određeni su uopštavanjem iskustava nepromenljivosti čije su prepoznalice: prava linija, ravna površina, ugaoni sklop, i obojenost takozvanim hladnim tonovima.

Muškolika postojanja u prirodi mogu se uočavati i kroz obeležja koja su uopšteno, prepoznatljiva naglašenim elementima statičnosti. U nasleđu ljudskog opažanja, i osećanju opaženog, muškoliko deluje sva amoerfna priroda, momenti prepoznavanja, dramatičnosti raznih događaja (snažna boja na moru, snežne lavine, planinskivisovi bez rastinja, kredonosni oblaci, grmljavina, zemljotres i dr).

Funkcionalno statični oblici načinjeni ljudskom rukom doživljavaju se u načelu, muškoliko, naročito oni koji služe kao nosači, čiji je volumen formiran iz ugaonih profila(kvadrat u preseku, krug, pravougaonik, trougao).

Dorski stub koji ima povezane kanelure ivicama oštih uglova, u preseku je sasvim blizak krugu. Po tome delovao kao stub – nosač, međutim, pošto njegov poprečni presek kruga razbijaju oštre ivice kanelura, on konstruktivno i vizuelno deluje kao stubac. Takav oblik, koji nije suviše otišao u visinu, po pravilu deluje muškoliko.

Stari termini i pojmovi, kao što su , stub porodice, glavni oslonac u životu i drugi , podrazumevaju muškoliku ulogu onoga na koga se takva uloga odnosi, nezavisno, od toga , da li je to muškarac ili žena. Stub kao element konstrukcije, ima samo prividnu sličnost sa šivim stablom, odnosno , kada je u pitanju moguća relacija, značenja njegovog muškolikog ili ženskolikog oblikovnog svojstva. Kao graditeljski element stub – nosač, je uvek konačna datost oblika, dimenzija, materijala i funkcije.

Uspravno stablo, čija je visina znatno naglašena u odnosu na širinu, prelazeći iz homogene mase u rastresito granje krošnje, gubi vizibilna svojstva definitivno date mase u prostoru. Prelazeći u sve tanje oblike prema vrhu, stuboliki deo stabla nastavlja takvu usmerenost , proporcijonalnim gubitkom , konstantne mere u kojoj je, poput, stuba, nosača, vizuelno i statički obezbeđena, čvrstina potrebna za funkciju nošenja. Rastući prema vrhu stablo, emituje, energetski naboj , začet u masi stabala,. Kod nekih stabala , grane koje čine masu krošnje, istovremeno

neutrališući funkciju stabla – nosača, pretvarajući ga u oblik koji je prema vizuelnom utisku prezaboden u zemlju, nego izrastao iz nje. Kontinualno opadanje, zatečene debljine, uspravnog stabla od zemlje prema nebu, (jela, omorika, čempres), pre bi bilo ženskoliki nego muškoliki oblik.

Teren posečene šume sa ostacima visokih panjeva, deluje upečatljivo muškoliko, upravo zbog sačuvanog, onog dela stabla u kome se začinje stabloliko definitivan oblik. Takav teren bivše šume, sa nedvosmislenom asocijacijom na groblje, vizibilno doziva u svest postojanje neke ranije celovitosti koja je ovakvim ostacima ugašena dejstvom neke spoljnje sile. Sam trenutak sečenja, uspravnog drveta, naročito onog koje je doživelo starost, od više decenija ili stotina godina, jeste muškoliki čin. Ovo se posebno uočava kada su u pitanju eke vrste drveta i način na koji se ono seče. Pojedine vrste drveća kod raznih naroda imaju i kulturno – ritualnu religijsku i poetsko – filozofsku osnovu shvatanja o postojanju.

Nekim muškoliki savremeni oblicinačinjeni ljudskom rukom, sa određenom namerom i značenjem roda, mogu se osećati kao tipično ženskoliki predmeti. Takav primer je kuhinjski nož. Naročito u modernom dizajnu, nož je po obliku veoma blizak fino omekšanim i ukroćenim predmetima, kao što su smučka, veslo, propeler i drugi. Pojmovi o funkcionalnosti noža, kao što su reskost obojitost, efikasnost, koji nose muškolika svojstva, gube se, jer oblikovnost i vizuelno – taktilna obeležja savremenog kuhinjskog noža, sugerišu ženskoliku formu. Današnji oblik noža (naročito od hrom- čelika) kao forma deluje elegantno, ženskoliko. Odnos funkcije i oblika, pojedinih muškolikih predmeta ovde je postavljen u relaciji neadekvatnosti, već kao primer mogućeg drugog oblikovnog značenja.

Muškolikost je moguće prepoznati u onim oblicima, pojavama i stanjima koji se svojim položajem u prostoru i odnosom prema nečemu, obično nalaze gore, nadnose se odozgo, stoje iznad. To je osećanje nasleđeno i sačuvano u usmenom predanju, filozofiji i religiji, u lovačko – zemljoradničkim zajednicama. Nebo i sve što na zemlju dolazi odozgo, izraz je muškog principa. Tako je osećanje danas znatno otupljeno, pogotovu za one koji od rođenja žive u gradovima, međutim, ovakva osećanja i način mišljenja, kao relikti u svesti i komunikaciji, postoje i

danas. Jedno od posebnih osećanja muškolikosti sugerisano je neprobojnošću mase, površine prostora. Hermetičnost, koherentnost, zbijenost, su muškolika obeležja, stvarnosti i vizuelne uobrazilje.

Muškoliki oblici se mogu osećati i u nekim primerima gde se iz osnovne mase javljaju amorfne izrasline ili detalji. U pogledu kontinuiteta značenja oblikovnosti u vizuelnoj kulturi, ne postoji velika razlika između grubo okresanog , posečenog periodima stabla i onih delova na interplanetarnim letelicama koji štrče (antene i dr), namenjenih za određenu upotrebu izvan zone dejstva Zemljine teže.

U nekim istorije umetnosti, dosta davno su uočena muškolika ili ženskolika obeležja, celokupnog izraza u kulturi određenog vremena. Dorski stil, kao osećanjegraditeljskog iskustva, poznat još i kao muški stil. Asirska umetnost , takođe kao muški izraz. Od novijih pojava u vizuelnim umetnostima, impresionizam i secesija mogu se, na primer, svrstati u ženskolike aekspresionizam , fovizam, apstraktni ekspresionizam, u muškolike.